

Lapurdik Iraultzaren atarian Frantziako Estatu Orokorretara egindako eskariak (1789)

1789 urte hasieran, Frantziako erregeak Estatu Orokorrak biltzeko deia egin zuen, erresumako herrialde, probintzia, estamentu eta talde desberdinek, bakoitzak bere ordezkariak aukeratzei eta haiek segitu beharreko instrukzioak idazteari ekin zioten. Hala, Frantzian zehar, milaka kexu eta eskakizun kaier idatzi ziren (cahier de doléances deituak). Lapurdiko Heren-Estatu edo hirugarren estamentuko kideak (burges, eskulangile, etab.), Uztaritzen bildurik, beren diputatuak hautatu, eta 1789.IV.23an testu honetan ageri diren instrukzioak eman zizkieten. Idazki ofizialak frantses hutsez idatzi ohi baziren ere, unearen garrantzia ikusirik, testua euskaraz ere jarri zen herritar guztiek uler zezaten. Eduki aldetik, Lapurdiko eskari gehienak bat zetozen Frantzia osoan borborrean zebilen giro aurreiraultzailearekin. Eskari orokor horien ostean Lapurdi berarentzako galde partikular batzuk erantsi ziren.

Lapurtar Eskaldun Frantsesek, Erresumako Estatu Jeneraletarat egortzen dituzten Deputatuak, emaiten dioten botuen eta instrukzioen kaiera

Ezagutzarik bizienarekin eta errespeturik samurrenarekin, ikusten dute Lapurtar Eskaldun Frantsesek, justiziazko eta ontasunezko motiborik handienek ekarri dutela heien Soberanoa edo Erregea bere Erresumako Estatu Jeneralak ['Estatu Orokorrak'] biltzarat, eta sujet leial diren bezala, ensaiatuko dire, ahal bezanbat, objet handi hortan haren laguntzentzerat, Estatu Jeneraletan adiarazteaz bere Deputatuak kargatu dituzten botuez. [...]

Eskaldun Frantsesen botuak izanen dire lehenik Nazionearen Konstituzionearen [1], Erresumako Tresoren [2], eta Justiziaren partitzearen gainean [3]. Objet handi eta inportant horietaz mintzatu ondoan baizik ez dituzte nahi adierazi Lapurdiren onetan eginen [di]tuzten bere galde partikularrak [4]. [...]

[1] Nazioneari eman behar zaioen Konstituzioa

Zeinahi izenez deit dezan Nazione batek bere gobernamendua, Nazione hura ezin deit diteke librea ['librea'], non ez dituen berak egiten bere legeak; non haren menbro ['kide'] bakotxaren ontasunak ['ondasunak'] ez diren ezartzen berak egin dituen lege heien goardiaren azpian; non partikular bakotxak ez duen libertate osoa argitarat emaiteko, ordena publikoaren mantenuarentzat eta haren perfekzionatzeko heldu zaizkon pentsamendu guziak.

Erresumako Estatu jeneralak behar dire beraz maiz erreberitu ['sarritan bildu'] [...]

Asanblada heietan [Estatu Orokorretan] behar dire egin [...] Erresumako lege jeneralak. [...]

Parlamentuei ['probintzietako epaitegiei'] lege heietan iduritzen bazaiote zerbait ungi ez denik, zilegi izanen zaiote behin eta bietan Erregeri bere errepresentazionen egitea ['zuzenketak aurkeztea'] [...]

Legeak egin ondoan [...] Erregeren sujetei nihori ['inori'] ez dio beldurkunderik eman behar ez bere ontasunen gozameneari, ez bere libertate osoaren gainean. [...]

Estatu-Jeneraletan opinioak behar dire hartu buruka eta ez ordenaka ['ez estamentuka']. [...]

Gure Kolonietako habitantei zilegi izanen zaiote bere etorkia ateratzen duten Erresumako Estatu-Jeneraletarat Deputatuen egortzea. [...]

Gure Kolonietan ezeztatua izanen da moroen esklabotasuna.

Hautsiak izanen dire itsasoko eta leihorreko armadetan Aitoren semei [nobleei] xoilki lehenbiziko herrunkak ['aginte karguak'] emaiten diotzaten legeak

Annata-k deitzen dire Apezpikuek eta Abadek Aita sainduari pagatzen dioten dretxuak ['zergak']. Izanen dire dretxu hek kenduak, zeren Erresumatik kanporat joanarazten baidituzte Erresumarentzat premiazko den diru portzione handi bat. [...]

[2] Inposak ['zergak']

Hain desordena handia ote da bada Erresumako tresoretan non Nazioea bankarrot baten ahalkeria eta itsusitasunetik gibelatzekotz ['Estatua bere krisi ekonomikotik irteteko'] [...] jadan emanak diren inposizionen nombre izigarriari ['jada emanak dauden zerka kopuru izugarriari'] behar baitzaizko oraino bertze zenbait iratxiki ['gehitu']? [...]

Gauza horien guzien gainean Lapurdiko Heren-estatuko Deputatuek aditu beharko [di]tuzte Erregek eta bere tresoreko ['ogasuneko'] Ministroaz eman araziko diotzoten argitasunak.

[...] [zergen auzian] bat egingen dire Lapurdiko Heren-Estatuko Deputatuak, Nazioearen botu jeneralarekin; baina ez dute orduan oraino ahalkerik ['lotsarik'] behar izan herri pobre hauekien [Lapurdiren] faboretan galdetzeko gutimendu eta urrikalmendu zenbait. [...]

[3] Justiziaren administrazioea

[...] Nazioa guziak aspaldidanik galdetzen [di]tuen erreformak, lege kriminel eta kriminel ez direnetan egiten direnean, hobeki konplituak izanen dire gobernamendu, populuaren ona baizik nahi ez duenak egiten [di]tuen botuak, justiziaren administrazioearen gainean.

[...] Ez ote liteke posible oraino akusatuei errextea bere inozentziaren frogatzeko presentatu behar [di]tuzten lekukoen adierazteko [di]tuzten trabak?

Ez ote liteke posible suntsitzea apezan eta aitoren-semeen ['nobleen'] faboretan, justizia bera insultatzen duen pribilejio harrigarri hura [...] gainerako bertze Erregeren sujetei [herritar arruntei] krima ['krimen'] batzuen kondenamenduak emaiten diotzoten punizioen ['zigorren'] diferentzia?

[4] Lapurdiko Heren-Estatuaren galde berezi eta partikularrak

[...] Inposen partitzearen ['zergen bilketa modua'] eta bere herrietako administrazioarearen moldearen gainean [Lapurdiko erakunde publikoen funtzionamenduari dagokionez], Lapurdiko Heren-Estatuak galdeginen du izan daitezen mantentutak [...]

Iduritzen delarik Lapurdiko kostumaren ['Lapurdiko *foru* edo erakunde publikoen araudiaren'] zenbait artikuluren erreformak bitx eta susta lezakela industria edo antzea, eta emendaraz laborantza, Eskaldun-Frantsesek uste dute bizkitartean erreforma horiek erreflexionerik handienarekin egitekoak direla; [...]

Galdeginen dute Lapurdi kosta partearentzat eta Nazione guziaren onetan, zeina int[e]resatua baita Lapurdik hornitzen diotzon Erresuma guziko marinel hoberenen kontserbatzerat, galdeginen diote eman diotzoten bakailauen arrantzari laguntzarik handienak. [...] Finean Erresuman ez dadin zilegi izan arrantza arrotzetako arrainik nihortaz ere saltzea.

[...] Lekuiondar eta Lehunztarrak ['Lekuine eta Lehuntzeko biztanleak'] *Seigneur*-ei ['jaun eliztarrei] zor diotzoten kargarik ['zergarik'] handienen azpian bizi dire. Horiek dire xoilki Lapurdi betidanik Nobleak, erran nahi da libroak eta alodialak [Lapurdiko biztanle guztiek teorian libre eta ia-noble baitziren] pena mingarrienarekin ikusten dituen feodalitatearen edo esklabotasun suerte baten iduri bakarrak. [...] [Hortaz, zerga feudal horiek ken bitez eta eman bedi] habitant heien libratzeko atsegina gozoa. [...]

[Uztaritzeko Biltzarraren Onespena]

[...] Laudatua, irakurria eta aprobatua izan da Kaier hau Lapurdiko Heren Estatuaren Biltzar jeneralean, Uztaritzeko Gazteluan atxikia, eta autorizatuak izan dire Lapurdiko Komisarioak bere sinadura hunen azpian ematerat hunen fidelitatea seguratzeko. Egina apirilaren hogoi eta hirurean, mila zazpi ehun eta laurogoi eta bederatzian.

Loucougain ['Lukugain'], Comissaire.
Dornaldeguy ['Dornaldegi'], Comissaire.
Dithurbide, Président de l'Assemblée [...].
Et Dassance, Graffier en chef et Secrétaire.¹

¹ [Testu honen iturria: Edizio kritikoa in M. Rica Esnaola, *ASJU*, 1975. Irakurketa errazteko grafia gaurkotu da (*Laphurtar Eskaldun Francesec > Lapurtar Eskaldun Frantsesek*). Gainerako guztian testua errespetatu da, halanola jatorrizko euskalkiaren aditz, sintaxi eta lexiko kontuetan. Egoki iritzi den kasuetan kortexe artean erantsi dira hitz sinonimoak (*menbro* ['kide'], *ahalke* ['lotsa'],...), edo euskalkizko forma bat ulertzen laguntzen duten letrak (*dij*tuzen...), baita bestelako azalpen argigarriak erantsi ere.]